

kell. Elengedhetetlen az írásbeli munkák ésszerű csökkentése is. *A hospitálásokat, azok tételeit is, gondosan kell előkészíteni* és a hallgatóktól, a gyermekek között, ez alkalommal is „aktív” munkát kell megkívánni. Az iskolai gyakorlat folyamatának minden részkérdését tervszerűen kell kimunkálni és rögzíteni, döntően a pedagógiai készségek és képességek fejlesztésének folyamatát konkretizálni. Ez az igényes munka *magas szintű tervezést és szervezést* kíván meg a gyakorlati képzés területén. Ezért létesítettük a tanítóképző intézetekben a második igazgatóhelyettesi megbízatást!

Csak az eddig említett feladatok sem oldhatók meg az oktatók, gyakorlóiskolai nevelők — az intézet vezetőiről nem is szólva — alapos *pedagógiai, pszichológiai, oktatás- és nevelésmódszertani kulturáltságának növelése* nélkül. E téren minimális követelményként támasztható, hogy az említettek jól ismerjék a hallgatók számára megjelent új logika, pszichológia, pedagógia tankönyveket és hamarosan megjelenő tantárgypedagógiai jegyzeteket, néhány esetben tankönyveket.

A tanítóképző intézetek új gyakorlati képzési Útmutatója az alapvető, a főbb „szabályozandó” kérdéseket öleli fel és nem érinti azokat, amelyek intézetenként határozhatók meg. *A lényeg* valójában: *a képzés eredményessége!* A képzés eredményessége elképzelhetetlen *a tanítóképző intézetek egymás közti* és *a tanítóképző intézetek, valamint a külső általános iskolák* eddiginél is szorosabb kapcsolata nélkül. A gyakorlati képzésben különösen igaz, hogy a hallgatók nem az iskolának, hanem az életnek tanulnak, ezért a tanítóképző intézeteknek *a mai és a holnapi iskolai életre* kell nevelniük a hallgatókat.

A témához az alábbi anyagok tanulmányozását ajánljuk:

1. Dr. Füle Sándor: Korszerűsítés a tanítóképzésben. A tanító, 1970. 9. szám.
2. Útmutató a tanítóképző intézetek iskolai gyakorlatához. (Szerk.: Dr. Füle Sándor) Művelődésügyi Minisztérium Pedagógusképző Osztály, 1971.
3. Tanterv a tanítóképző intézetek számára. (Szerk.: Dr. Füle Sándor) Művelődésügyi Minisztérium, 1970.

DR. KERÉKGYÁRTÓ IMRE
Budapest

Az emberi kapcsolatok

„Az ember az embert sem ismeri.”

Voltaire

„— Mátéval nekem igen jó emberi kapcsolatom van.

— És az elég? Az emberi kapcsolat. Elég?

— Ez a legtöbb, kistiam.”

Somogyi Tóth Sándor: Fapofák rozoga
égbolt alatt

A KAPCSOLATOK FAJTÁI

1. Mit értünk kapcsolatokon?
2. Mit fejez ki a kapcsolatok emberi — jelzője?
3. Melyek az emberi kapcsolatok alaptípusai?

4. Melyek szocialista alapkövetelményei?
5. Hogyan keletkeznek a kapcsolatok?
6. Melyek a kapcsolatok alapformái?
7. Milyen torzulások fordulhatnak elő a kapcsolatokban?

*

Oldja meg a következő szövegekkel kapcsolatos és egyéb feladatokat!

a) *Jan Szczepanski*: A szociológia alapjai c. művében a következő gondolatokat veti fel:

— szocializálási folyamat — ebben nevelőhatások — a személyiség kulturális eszményét — Az emberek különböző csoportokba jutnak — viszonyok, kapcsolatok, függőségek jönnek létre köztük ezek összességét <i>társadalmi köteléknek</i> nevezzük.	<p>az újszülött biológiai szervezetét a társadalmi és kulturális élet aktív részvevőjévé fejleszti,
az emberbe értéket és értékrendszert oltanak, kialakítják, ebben a szubjektív ént-autoképünket és a visszatükrözött ént: a mások heteroképében élő énünk magunkra vonatkoztatását,
család, iskola, játszótársak,</p> |
|---|--|

Minden kapcsolat adott *időben és térben* lezajló találkozással kezdődik. Ezután a másik fél valamelyik tulajdonsága kiváltja *érdeklődésünket*. Ezzel *pszichikai érintkezés*, kapcsolat alakul ki köztük, feltéve, hogy az érdeklődés oka tudatossá, kölcsönössé válik. Ha a továbbiakban kölcsönösen hatnak egymásra (értékeket cserélnek) kapcsolatuk *társadalmivá* válik.

b) Kísérje végig ezután *Michael Argyle*: Az interperszonális viselkedés lélektana (*The Psychology of Interpersonal Behavior* 1967.) c. munkájának gondolatmenetét is!

- A szociális viselkedés = társadalmi normákhoz való alkalmazkodás.
- Interakció = két személyiség egymásra gyakorolt kölcsönhatása,
- meg kell vizsgálni a viselkedés motivációit (érdeklődés, szükségletek, törekvések).
- Ennek alapján a személyiség kialakítja elképzeléseit arról, hogy mit vár a másik embertől. (Közismert példa erre a szerelmesek ideálalkotása, vö. Ady Elbocsájto szép üzenetét, amelyben lebontja Léda eszményített képét. Az elképzelések függenek az illető autoképétől is, hiszen a hatalmaskodóknak imponál, ha hódolnak nekik, vagy rettegnek tőlük. Bosszantja, ha a másik egyenrangú félként jelenik meg előtte. A gyáva szereti, ha bátorságát csodálják, dicsérik, a gyenge, ha erejét magasztalják),
- social skill (szociális ügyesség) a személyiségnek az a képessége, amellyel az interaktív helyzetet gyorsan felméri, s ezzel megszerzi azt a lehetőséget is, hogy a másik személyt céljának irányában befolyásolja. Elengedhetetlen feltétele, hogy a tárgyaló, minél jobban ismerje meg partnere autoképét. Ezért lényeges, hogy egy beszámolón, tárgyaláson ne a vezető beszéljen, inkább beszéltesse,
- viselkedésünkben jelentős szerepet játszanak a szokványos viselkedési formák (köszöntés, érdeklődés, udvariasság). Ezekre is gondot kell fordítani,
- jelentős a „szociális technika” szerepe is. Ebbe tartozik: a beszélgetés stílusa, közlési tónusai, viselkedési taktikai és viszonyulási formulái,
- a vezető alakítsa ki a másik személyiség és az adott szituáció percipiálásának képességét,
- ennek leghatékonyabb eszköze: a saját viselkedés, a szociális technika, valamint az interakció legfontosabb perceptorának, a szemnek a szerepe. (A tekintet iránya, kontaktusa a legjelentősebb.)

c) Kísérje nyomon az emberi kapcsolatok kialakulásának egyes fázisait testületében!

— új pedagógus érkezik — az új kolléga bemutatkozik — bekapcsolódik a meglevő csoportrendszerekbe — elfoglalja a közösségben a maga státushelyzetét — jelentős szerepet játszik ebben tevékenysége, sikere vagy kudarca	érkezését hírek előzik meg, ezek eleve felkeltik a közösség tagjainak <i>érdeklődését</i>. Ezt valamelyik tulajdonságával (lehet külső is!) megerősíti, felméri a helyzetet, kialakítja saját helyét, szerepét, viselkedésével, fellépésével <i>rokon- és ellenszenv</i> érzelmeket kelt, irányultsága, szükségletei, érdeklődése, tudása, nézetei alapján <i>barátságot</i> köt, központba kerül vagy perifériára szorul, véleményt mond, bírál, tevékenykedik, <i>kiéptíti kapcsolatrendszerét</i>, viszonyát az igazgatóhoz, testületi tagokhoz, diákokhoz stb., legalább olyan fontos számára, hogy kollégái és a gyerekek elismerjék, mint az, hogy felettesei.

d) *Lukács György* az emberi kapcsolatok forradalmát sürgeti. Ez azért is jelentős, mert napjainkban Ernst Fischer az emberi kapcsolatok elsorvadásáról beszél (barát=protektor, szerelmes=alkalmi partner). Sagan meghirdeti az érzelmentes kort: A legtökéletesebb életforma az érzelmek tökéletes hiánya.

Szocializmust csak emberi kapcsolatokkal építhetünk. Ennek:

kritériumai:

az egyenlőség,
a kölcsönösség,
felelősség,
társnak tekintés,
az egész személyiségre hason,

megcsúfolása:

a másik akaratának megtörése,
tudatos megtevesztése,
felelőtlen belegázolás,
eszközök degradálása,
csak pl. biológiai szükséglet hajt hozzá.

*

Kapcsolaton két személy, csoport közti viszonyt;

viszonyon emberek, csoportok kapcsolatát értjük tevékenységükkel, valamint a részvételük jellegét.

Az emberi jelző azt fejezi ki, hogy igazi, tartalmi kapcsolatokra van szükség, amelyek kielégítik ennek kritériumait.

Az emberi kapcsolatok alaptípusai:

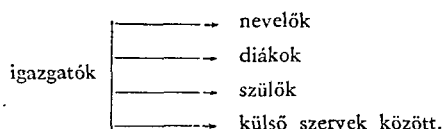
szülő és gyermek,
férfi és nő,
szülők és gyermekek,
felettesek és munkatársak,
barátok, elvtársak, bajtársak,

egyesek gondolkodásában: úr és szolga (pénzzel vásárol) kapcsolata. Mindegyik kapcsolat lehet harmonikus, kölcsönös, de diszharmonikus és egyoldalú is. Minden ember a kapcsolatok *bonyolult rendszerében* él. Kapcsolatainak tartalmában, jellegében, minőségében egész személyisége megnyilvánul. Diszharmonikus személyiségek különböző kapcsolatai különböző jellegűek lehetnek:

- a) otthon zsarnok,
- b) hivatalban szolga,
- c) szerelmében cinikus, felelőtlen önző.

Az ilyen ember kapcsolatai sohasem őszinték, mindig egyoldalúan önzők.

A pedagógiai tevékenységben kapcsolatok jönnek létre:

Harmonikus vezetői személyiség esetén ezek a kapcsolatok is összhangban vannak egymással: nem viselkedik másképp a felettesekkel, mint munkatársaival.

Lukács György szavai az emberi kapcsolatok forradalmáról fokozottan érvényesek a pedagógiára. Ezért kerül napirendre: a demokratizmus, a szocialista tanár—diák viszony.

Az emberi kapcsolatokban jelentős szerepet játszanak a *szükségletek*.

Tekintettel arra, hogy a pszichológia szerint az ember életfeltételei, szükségletei között legfontosabb a másik ember, az emberek között az életben különböző jellegű, tartalmú kapcsolatok jöhetnek létre. Kötődések keletkezhetnek a személyiség valamennyi jegye alapján. Például:

biológiai létük	orvoshoz vezeti őket; találkoznak hasonló betegségben szenvedőkkel; kórházba, szanatóriumba jutnak,
társadalmi szerepeik	elképzelhetetlenek más emberek nélkül. A személyiség egyébként is társadalmi kategória. Csak társadalomban válhatnak dolgozóvá, vezetővé vagy beosztottá,
társadalmi viszonyaik	feltételezik az egyes emberekkel és kisebb-nagyobb közösségeikkel való kapcsolatukat,
ismereteiket	sem szerezhetik mások tudásának, eredményeinek felhasználása, átvétele nélkül. Nem találhatnak fel mindent előlről önmaguk,
meggyőződésük	alapján pozitív, negatív kapcsolatok jönnek létre,
érdeklődésük	is kapcsolatot teremt közöttük a bélyeggyűjtéstől az azonos tudományok műveléséig,
jellemük	vonzólag vagy éppen taszítólag hathat másokra,
tevékenységük	viszont szükségszerűen kapcsolatokat teremt a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyük alapján.

A létrejött kapcsolatok *jellege* lehet:

alkalmi (együtt utazók, mozinézők),
tartós (munkahelyi, világnézeti),
állandó (rokonsági).

A szociológia különbséget tesz a kapcsolatok *alapformái* között. Van pár, csoport, halmaz és közösség.

SZÜKSÉGLETEK, TENDENCIÁK

1. Melyik szükségletet tartja legfontosabbnak az ember életében? Mivel indokolja fontosságát?
2. Mit ért tendenciákon (a személyiség vonatkozásában)?
3. Milyen tendenciákat ismer?
4. Mit ért tulajdonságokon?
5. Milyen szerepük van a tulajdonságoknak az emberi kapcsolatokban?
6. Van-e kapcsolat tulajdonságok és tendenciák között?
7. Ismernie kell ezeket az igazgatónak?

*

Olvassa el, és oldja meg a következő feladatokat!

a) „A személyiség mindenekelőtt húsból, vérből való élő ember, akinek megvannak a maga *szükségei*, amelyek a világhoz fűződő kapcsolatát és a világtól való függőségét juttatják kifejezésre. Az ember szükségletei arról tanúskodnak, hogy olyan valamire van szüksége, ami rajta kívül áll — legyen az egy külső tárgy, vagy egy másik ember; ez azt jelenti, hogy az ember szenvedő, ebben az értelemben másától függő passzív lény. Ugyanakkor szükségletei tevékenységének ösztönzői is; általuk és bennük aktív, cselekvő lénynek mutatkozik. A szükségletekben tehát benne van az egész ember, mint szükségét érző és cselekvő, szenvedő és aktív, szenvedélyes lény.”

(Rubinstein: Az ált. pszich. alapjai, II. 967. l.)

b) Előző témánkban már érintettük a szükségleteket. Tegyen kísérletet csoportosításukra, így:

- biológiaiak, fiziológiaiak,
- társadalmiak,
- esztetikaik stb.

Mit jelent az, hogy a megvalósított szükségletek alapján újak jönnek létre?

c) „— Azt is mondta, hogy neki a női társaságra, mint olyanra, egyáltalán nincs szüksége: az együttlét az ő számára az egyenlő értékek cseréjét jelenti, méghozzá minden tekintetben, a nemiség az csak nemiség, de éntőlem semmit sem kapott. Szavamat adom rá, hogy nemcsak szédített. Komolyan gondolta. Azt mondta, el tudja képzelni, hogy én talán csodálatos vagyok, de rettenetesen üres, s nemigen hiszi, hogy éppen az ő kedvéért fogok megváltozni... Próbáld megérteni, Peggy, egyáltalán nem azon töröm magam, hogy *csak úgy* lefektessem a nőket. Enélkül egészen jól megvagyok. De nem hagyom, hogy csak úgy lekezeljék azt, ami a számomra a *legnagyobb érték*. Nem vagyok az a fajta, aki megüti a nőket. Pokolba a nőkkel! Nekem egy nőnemű emberi lényre van szükségem, akit ugyanolyan komolyan vehetek, mint saját magamat. Ha ez az úgy téged nem érdekel, szállj ki, de ne nevesd ki azt a férfit, aki életemben először komolyan vesz.”

(John Bart: Az út vége)

A regény két részlete érdekes lélektani következtetéseket tesz lehetővé. Melyek azok?

c) A pszichodinamizmussal foglalkozó szakemberek szerint az interperszonális magatartás megértéséhez ismernünk kell az ember *biológiai magatartását* is. Három alapmagatartást különböztetünk meg:

— bekebelezést	szociális együttérzés segíti, pozitív formái: szimpátia, szeretet, vonzalom, tetszés, szerelem, szociális érzések. Negatívak: cinkosság, bűntárság,
— eltávolítást	formái: szorongás, félelem, elhárítás, harag, utálat, düh, gyűlölet,
— támadást	a harc, a gyűlölet aktivizált formái: lenézés, gúny, megvetés, erőszak, brutalitás.

Az emberek tapasztalataik és neveltetésük alapján valamilyen *életeszményt* alakítanak ki maguknak. Életeszményük konkrétan összegzi az élet különböző helyzeteire vonatkozó elképzeléseiket, közelebbi és távolabbi céljaikat. Ez néha nem több, mint a hivatali karrierre vagy a gépkocsi megszerzésére irányuló törekvésük. Mások lakást kívánnak szerezni maguknak, vagy egyszerűen szeretnének minél jobban, könnyebben élni. Természetesen egyéni és társadalmi céljaik magasabb eszmények elérésére is irányulhatnak. Ezek az etikai, politikai, általában magasabb rendű eszmények és a mellettük párhuzamosan jelentkező alacsony vagy egészen alsó rendű vágyak (felelősségtudat és önző, durva érzékiség) együtt alkotják a személyiség *sorsalakító*

törekvéseit, tendenciáit. Minél értelmesebb, műveltebb az ember, annál inkább képes szabályozni törekvéseit, s nem ösztönszerűen bízza magát rájuk. Fegyelmezett, ön-fegyelmével rendelkező ember sohasem követi pillanatnyi vágyait. Életében ugyanis *a biogén és pszichogén* motívumok mellett *a szociogének* is hatnak. Ezek például:

- a cselekvésük várható és váratlan következményeiért érzett egyéni és társadalmi felelősség,
- annak felismerése, hogy az életben a különböző személyiségek ellentétes tendenciái hatnak, ha mindenki szabadra engedné őket, anarchia lenne,
- cselekvéseinek semmiképp sem lehet egyetlen motívuma, hogy azok *számára* jók, kelle-mesek, előnyösek, *másoknak* pedig káros, kellemetlen, előnytelen helyzetet teremtenek.

d) „Az együttműködés és a kölcsönös egymástól való függés problémája a mai világban *alapvető politikai problémává* is válik. Államok és egész földrészek mind nagyobb mértékben kölcsönösen függnek egymástól... Az *erkölcsi magatartás* ma már nemcsak jóakaratot és jóindulatot kíván az egyénnek az egyénnel való közvetlen kapcsolataiban, hanem a saját tevékenységük közvetlenül nem látható és más, közvetlenül nem ismert embereket is érintő következményeinek megfontolt előrelátását is igényli.

Hogyan cselekedjünk, hogy saját erkölcsi magatartásunk a konkrét társadalmi életbe beilleszkedő magatartás legyen, s ne váljék valami belső alibivá a „rossz élet-tel” szemben, amelyben az egyén így vagy úgy részt vesz? Mit tegyünk, hogy be-illeszkedő magatartásunkkal ne engedjünk a könnyű komformista alkalmazkodás kísértéseinek a haszon és a siker játékszabályai szerint? Ezek a modern civilizáció rendkívül fontos erkölcsi problémái.”

(Suchodolski: A jövőnek nevelünk. Bp., 1964. 15—16. l.)

e) Gondolja végig az alábbi sort!

- Tulajdonság = valaminek, valakinek különbségét, egyezését határozza meg,
- önmagában tulajdonság nincs, csak valakinek, valaminek lehet tulajdonsága,
- a tulajdonság mindig kölcsönhatásban nyilvánul meg, tehát mindig viszonylagos,
- mindennek megszámlálhatatlan tulajdonsága lehet, s ezek együtt határozzák meg minő-ségét (ember vagy az emlékezet tulajdonságaira egyaránt érvényes),
- a tulajdonságok lehetnek: általánosak és sajátosak, lényegesek és lényegtelenek, külsők és belsők stb.

*

Az ember alapvető szükséglete a másik ember. Az ember szociális lény, egész életében rászorul másokra, egyedül életképtelenné válik (csecsemő-agg).

Ha az ember el akar érni valamit, meg akar oldani egy előtte álló feladatot, szorongást, feszültséget érez, amelytől meg akar szabadulni. Ilyenkor lép fel a *tendencia*, amely határozott *törekvéssé* válik, mihelyt határozottá válik a tárgy, a cél is, amelyre irányul. Minden dinamikus tendencia, amely az ember irányulását fejezi ki, felöleli az egyén és a külső tényezők kapcsolatát. Ha valaki magáévá teszi a társadalmi célokat és feladatokat, nagy hatóerejű dinamikus tendenciákat halmoz fel magában.

A személyiség törekvései lehetnek:

<i>Enes tendenciák:</i>	az egészséges önérvényesítés (pl. munkában),
a szabad idő töltése (pihenés, szórakozás),
sikervágy (eredményesség és elismerés), |
|-------------------------|--|

egoista törekvések (haszonlesés, önzés stb.),
túlzott szórakozási igény (alkoholizmus),
bűnözési hajlam.

Társas tendenciák:

a) szociálisak	társas törekvések (megértés, barátság...),
mellérendelődés (szelidség, alkalmazkodás...),
alárendelődés (engedelmesség, komformizmus...),
b) antiszociálisak	kárörvendés, türelmetlenség,
hatalomvágy, erőszak, brutalitás,
összeférhetetlenség, alattomoság,
kétszínűség,
c) szexuálisak	egészséges — beteges,
gátlásos — túlfűtött,
érzelmi — üzleti,
harmonikus — abnormis,
kölcsonös — agresszív.

A tendenciák jelentős szerepet játszanak az emberi kapcsolatokban, erősíthetik és bomlaszthatják azokat.

Tulajdonságnak az emberi magatartás legtipikusabb vonásait nevezzük. A tulajdonságok lehetnek:

- tárgyak, dolgok, jelenségek;
- tettek, folyamatok;
- személyiségek egyes oldalainak jellemzői.

Ismerünk *egyszerű* kedves, egyes tettekben,
és *összetett* igényes tettek összességében
megnyilvánuló tulajdonságokat.

Minden felismert tulajdonság tartalmaz leíró,
normatív és
értékelő elemet.

Az egyes tulajdonságok általában közömbösek. Értéküket csak dialektikus összefüggésükben állapíthatjuk meg. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonságok igazi értékét ugyanannak a személyiségnek más tulajdonságaival és az adott helyzetével, feladattal kapcsolatban tudjuk csak megállapítani. Vegyük például, hogy valaki türelmes. Ez önmagában még jó és rossz tulajdonság is lehet, mert a türelem negatív értékűvé válik olyan helyzetben, amely gyors intézkedést, cselekvést igényelne. A bátorság értékét negatívvá teszi, ha csak lefelé nyilvánul meg, egy igazgató például bátran bírálja beosztottainak hibáit, de észre sem meri venni felettesséjét. A bátorság megfontolatlansággal kapcsolódva értelmetlen vakmerőségnek minősül, kellő megfontoltsággal helytállás válhat belőle.

Az emberekben a tulajdonságok nevelésük, elsősorban *önnevelésük* eredményeként, tevékenységük során alakulnak ki. Jelentős szerepet játszik ebben, vajon mennyire tudják értelmükkel, önuralmukkal szabályozni, társadalmi értékűvé emelni a bennük megnyilvánuló tendenciákat, törekvéseket. Ezen a ponton válnak a tulajdonságok *az emberi kapcsolatok jelentős tényezőivé*. Azok, akik mindenáron önmagukat kívánják érvényesíteni (önérvényesítési tendencia), és nincsenek figyelemmel arra, hogy egyéni elképzeléseiket összhangba kell hozniuk mások hasonló jellegű, de talán épp ellentétes irányú törekvéseivel, tartalmas, őszinte emberi kapcsolatok teremtésére, mások vezetésére alkalmatlanok. Ugyanezt mondhatjuk azokról is, akik

komformizmusból megjártsanak, hazudnak tulajdonságokat addig, amíg céljukat elérik, s csak azután tárják fel „igazi énjükét” (szerelemben, hivatali előbbre jutásban, az élet különböző relációiban).

A JELLEM

1. Mit ért jellemen? Kísérleje meg meghatározni a jellem fogalmát!
2. Kit tart jellemes embernek?
3. Mit ért jellemvonásokon?
4. Ismer-e olyan jellemvonásokat, amelyek nélkülözhetetlenek egy pedagógiai vezetőben?
5. Lényeges vagy lényegtelen szerepet játszik-e egy iskola életében a vezető jellege?
6. Ismeri-e saját jellemét?
7. Milyen jellemvonások jellemzik őt?
8. Ismernie kell-e munkatársainak jellemét?
9. Véleménye szerint milyen egy jó jellemzés?
10. Mikor és hogyan kell jellemeznie azokat, akiket vezet?

*

Elemesse a következő szövegrészeket, oldja meg a hozzájuk kapcsolódó feladatokat!

a) *Kretschmer* szerint jellemen az ember érzelmi-akaratú reakálási lehetőségeinek összességét értjük, amint ezek az egyes ember élete folyamán az átöröklés és az exogén tényezők — testi hatások, lelki nevelés, milió és élménynyomok — együttes hatása alatt kialakultak. Egyet tud érteni mindenben ezzel a meghatározással?

b) Kísérje végig *Rubinstein* (Az ált. pszich. alapjai II. 1022—1040. l.) jellemre vonatkozó gondolatmenetét!

— Jellemen a személyiség azon tulajdonságait értjük, amelyek rányomják bélyegüket minden megnyilvánulására, kifejezik sajátos viszonyát a világhoz, az emberekhez.

— A jellemes ember meghatározott körülmények között meghatározott módon cselekszik.

— Egy ember ismerete azoknak a jellemző vonásoknak az ismeretét jelenti, amelyekből egész cselekvésmódja ered.

— A jellemvonások az ember lényeges tulajdonságai, amelyekből meghatározott logikával, belső következetességgel származik viselkedésének, tetteinek egy — minden mást kizáró — vonala.

— Minden meghatározottság viszonyítás, tehát szituációkhoz, feladatokhoz, célokhoz kötött.

— A magatartás minden aktív *motivuma* potenciálisan egy jövőben kifejlődő *jellemvonás*. (Motívum—tendencia—tett—jellemvonás!)

— A jellemet nem egyes esetleges tettei határozzák meg, hanem egész *életmódja*. (Életmód — cselekvési mód, gondolkodás, érzelem mód.) Ez természeti tulajdonságai (pl. temperamentuma) alapján, cselekedeteinek, tetteinek *eredményeképpen*, az objektív társadalmi feltételektől és a konkrét életkörülményektől *függetlenül* alakul.

— A jellemhez tehát azok a tulajdonságok tartoznak, amelyek a személyiség *irányulását* határozzák meg. (Csak a szilárd, személyes jellegű, s nem az esetleges helyzeti jellegű!)

— A jellem kifejeződik a személyiség céljaiban, eszközeiben, tehát *viselkedése* tartalmában és formájában. (Mit tart fontosnak, mit mire értékelt, miről miért tud lemondani — tehát szelektív tevékenysége.) Döntő ebben a *világnézet* szerepe!

— Ez azt is jelenti, hogy a jellem döntő módon az emberi kapcsolatok tartalmában és módjában fejeződik ki (gyöngédség, jóság, szelídség, igazságosság, figyelmesség, bizalom stb.), amelyek szituációkban változhatnak. Lehet valaki általában gyengéd, de egy adott szituációban nagyon is kemény. Lehet valaki zárkózott és közlékeny, de ezek motivuma a közönytől az elvűségig, titoktartásig terjedhet. Az emberi kapcsolatok jelentős szerepet játszanak a jellem fejlődésében is. Ennek legfontosabb eszköze a jó *nevelés*.

Ismételje át, mit mond Rubinstein a jellemről?

Milyen következtetéseket tud mindebből saját tevékenységére levonni?

c) Értékelje *Dürrenmatt* alábbi nyilatkozatát!

„Embert ábrázolok — talán így határozhatom meg a művészetemet. Az ember szerintem olyan lény, aki csak a komédia paradox eszközeivel s formáival ábrázolható, mert az embert nem lehet úgy megfejtetni, mint valami matematikai feladatot, s ha mégis matematikai az eredmény, akkor bizonyára csaltak valahol.”

d) W. Somerset Maugham A boldog ember c. elbeszélését a következő sorokkal kezdi:

„Kényes vállalkozás mások életébe beleavatkozni. Gyakran ámultam egyes politikusok, reformátorok és más effélék magabiztosságán, akik hajlandók embertársaikra olyan rendszabályokat ráerőszakolni, amelyek az életmódjukat, szokásaikat és nézőpontjukat megváltoztatják. Mindig húzódoztam attól, hogy tanácsot adjak. Hogyan adhat az ember másnak tanácsot, ha csak nem ismeri úgy, mint önmagát? Csak a jó ég tudja, mennyire nem ismerem magamat sem, hát még másokat! Legfeljebb csak találgathatjuk szomszédaink gondolatát és érzelmeit... Az élet bajos dolog, és nekem elég nehéz az is, hogy a magaméból kerek egészet csináljak, ezért nem is esem kísértésbe, hogy a szomszédomat arra oktassam, mit kezdjen a magáéval.”

Vajon hogyan egyeztetni össze Maugham gondolatait a pedagógusi pálya feladataival? Egyértelműen utasítsuk el Maugham gondolatait, vagy azért leszűrhetünk belőlük valamit magunknak?

e) *Gazdag Miklós—Meitner Tamás*: A vezetés emberi tényezői (Bp., 1968.) c. munkájukban a személyiség jellemzésében a következő szempontok figyelembevételét ajánlják:

— szakmai teljesítménye,

— jelleméből fakadó munkamagatartása (saját munkájához való hozzáállása: érdeklődése, munkaigyekezete, tanulási vágya); általános erőbefektetése (felelősségtudat, önállóság, utasításokra adott reakciói, megbízhatóság); munkafegyelme, munkaerőlcse (pontosság, rendszerettség, munkaeszközeinek megbecsülése, takarékoság stb.),

— magatartása és helyzete a közösségben,

— társadalmi-politikai beállítottsága.

*

Jellemen a személyiség lényeges erkölcsi tulajdonságainak összességét értjük. Ezek a tulajdonságok:

a) eszmei-társadalmi tartalmat

elvhűség, eszmeiség,

elvi szilárdság, kezdeményezés,

b) a tevékenység során létesülő

viszonyokat

→	munkához (munkaszeretet),
→	tulajdonhoz (takarékos, kapzsi),
→	emberekhez (emberség, durvaság),
→	önmagához (büszke, önértzet, hiú, nagyképű),

c) és erkölcsi felfogást

igazmondó, őszinte, álnok

fejeneznek ki. A jellem meghatározza az egyén, de bizonyos mértékig a közösség viselkedését is. Bizonyos értelemben ui. a közösségeknek is van „jellemük”, amely szokásrendjükben jut kifejezésre. A *szokások* az egyén szempontjából a társadalmi viselkedés felismert visszatérő elemei. Az elemek három területet érintenek:

a tevékenységet,
a kölcsönhatást,
az érzelmeket (léggör).

A szokásoknak — Heller Ágnes szerint (A szándéktól a következményig. Bp., 1970.) — két alapvető jellegzetességük van:

- a) legalább egy embercsoportban általánosan elterjedtek,
- b) és ott, ahol elterjedtek, kötelező érvényűek (normák).

Mindkét jellegzetesség-tendencia.

Egyes személyiségek vagy közösségek szellemi, erkölcsi tulajdonságait, ha azok az illető személyiségre vagy közösségre jellemzőek, tehát lényegiek — *jellemvonásoknak* nevezzük.

Egyetlen közösség számára sem közömbös, hogy vezetője milyen jellem, milyen jellemvonásokkal rendelkezik. Egy vezető legyen:

- a) érzékeny a közösség és a közösség tagjainak problémái iránt,
- b) türelmes, hogy problémáikat meghallgassa,
- c) elvi szilárdság jellemezze döntéseit,
- d) munkatársaival való kapcsolatát emberség, mások tisztelete, munkájuk, eredményeik megbecsülése hassa át,

d) önmagával szemben legyen önértékes, de hiúság és nagyképűség, különösen önteltség nélkül.

Az igazgatónak munkatársait jellemeznie kell. A jó jellemzés sohasem statikus, mindig dinamikus, tehát fejlődési tendenciáival mutatja be a személyiség leglényegesebb jellemvonásait.

A NEVELŐTESTÜLET

1. Mi teszi szocialista közösséggé a nevelőtestületeket?
2. Milyen emberi kapcsolatok jellemzők egy nevelőtestületre általában, és sajátosan az Önére?
3. Milyen legyen az igazgató kapcsolata a testülettel?
4. Milyen kapcsolatot teremtsen az igazgató az ifjúsággal?
5. Hogyan ismerheti meg nevelőtestületét, illetve annak egyes tagjait?
6. Milyen eszközökkel hozhatja létre testületében a közösséget?
7. Milyen összefüggést találhatunk az igazgató és a testület emberi kapcsolatai között?

*

A következő feladatok megoldása megkönnyíti önnek, hogy helyes feleleteket adjon a fenti kérdésekre:

a) Az Értelmező Szótár szerint a *testület* szó a következő fogalmi jegyeket tartalmazza:

- szervezet,
- amelynek tagjai azonos munkahelyen dolgoznak,
- azonos foglalkozásúak,
- azonos tevékenységet fejtenek ki,
- azonosak törekvéseik és céljuk.

b) Márkus M.—Hegedűs A.: Közösség és individuum c. cikkükben (Kortárs, 1970:12.) a következő közösségeket különböztetik meg:

- quasi közösség csak látszatra az, valóban egyedei megőrzik különállásukat,
- kollektivizáló haladó célokat szolgál, de az egyént alárendeli, beolvasztja,
- dehumanizáló az egyest céljaival ellentétes együttesbe zárja,
- humanizáló igazi közösség, segíti tagjai személyiségének kibontakozását.

c) A közösség meghatározásában találkozunk a *szervezet* szóval. Szervezetten „részek rendezett összességét”, *közösségen* viszont közös eszméket, célokat, törekvéseket valló emberek csoportját értjük. Lehet, hogy Önnek szervezetből kell közösséget alkotnia?

d) Makarenko a szocialista közösség jegyeit így határozta meg:

- szocialista elveken alapuló, állandó kapcsolatban levő együttes,
- közös célra irányuló,
- közös tevékenységet fejt ki,

— szervezett, benne az egyes alárendeli magát a közösségnek, de egyéni értékeit megőrzi,

- tagjai kölcsönösen felelnek egymásért.

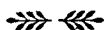
Mennyiben érvényesek a makarenkói jegyek testületére?

e) Olvassa el az *Iskolavezetés* II. kötetének a nevelőtestülettel foglalkozó tanulmányát!

f) Figyelje meg testületét a következő szempontok szerint:

- 20—25 25—30 30—45 45— évesek,
- az egyes életkori határok közt jelölje külön: férfi—nő,
- azonos szakosok, szakmai munkaközösségek tagjai,
- milyen rétegződéseket tapasztal (iskolán kívüli társaság, közös érdeklődés, férj státusa, autósok, műveltségi szint alapján)?
- alakultak-e klikkek?
- nem tartozik Ön is valamelyikhez?
- milyen a testület autóképe?
- van, akitől akár azonnal is szívesen megválna?
- nem féltékeny valamelyikükre? Egyáltalán be meri ezt vallani legalább önmagának?
- milyen szinten áll önöknél tanárok—diákok kapcsolata? Milyen káros jelenségeket tapasztal ezen a téren, miképp küzd ellene (ridegség — túlzott bizalmaskodás...)?
- milyen a pedagógus és a nem pedagógus dolgozók kapcsolata? (gondnok, műhelyoktatók, segédszemélyzet stb.),
- miben látja legfontosabb soronlevő feladatát?

*

DR. ZUKOVITS IMRE
Tanárképző Főiskola, Pécs

Az aktivitás megvalósításának módjai és lehetőségei

A tanulók aktív részvétele úgy valósulhat meg az oktatásban, hogy fejlettségükhez mértén, alkotó módon, önállóan vesznek részt az ismeretek elsajátításában, a szükséges jártasságok és készségek kialakításában, és így teljesítőképes tudásra tesznek szert.